מַתְנִי׳. הָעוֹשֶׂה סוּכָּתוֹ תַּחַת הָאִילָן כְּאִילּוּ עָשָׂאָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, ואפילו במקום שאין לפסול משום סוכה שעל גבי סוכה, כגון שאין שיעור סוכה בין האילן לסכך (פסקי רי"ד, וראה פני יהושע), שהתורה הקפידה שלא יהיו לסוכה שתי סככות, וכיון שהאילן צילתו מרובה מחמתו, הרי שהסוכה מסוככת בשתי סככות [מה שאין כן בסוכה שעל גבי הסוכה, כיון שהסכך עומד שם באופן עראי, אין חשיבותו אלא מחמת מה שעומד למצותו, ולכן אין עליו שם סכך אלא אם כן יש בו שיעור סוכה של מצוה] (בית מאיר תרכו, א, וראה בביאורנו להלן ד"ה ולא). ויש שכתב שאין לפסול סוכה תחת האילן אלא כשיש ביניהם שיעור סוכה, כמו בסוכה על גבי סוכה (מהרש"א להלן י, א).

גְּמָרָא. לְמָה לִי לְמֵיתְנֵי כְּאִילּוּ עָשָׂאָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת לִיתְנֵי פְּסוּלָה, והרי את שני הדינים אנו לומדים מאותו פסוק בשווה, ואם כן מדוע תולה המשנה את הפסול של תחת האילן בפסול של סוכה בתוך הבית (רש"י ע"פ ערוך לנר; תוס' רבינו פרץ).

הָא קָא מִצְטָרֵף סְכָךְ פָּסוּל בַּהֲדֵי סְכָךְ כָּשֵׁר, שמחמת הסכך הכשר לבד עדיין חמתה מרובה מצילתה, ואין 'צילתה מרובה מחמתה' אלא בצירוף האילן [ואכן אם יש בסכך הכשר לבד שיעור 'צילתה מרובה מחמתה', הסוכה כשרה] (תוס' ד"ה הא; רש"י ע"פ מאירי והשלמה). ויש שפירשו, שהסכך הנמצא תחת האילן אינו מצטרף לחשבון הסכך הכשר לעשות את הסוכה 'צילתה מרובה מחמתה', שכל מה שנמצא תחת האילן אין עליו שם סכך, הואיל ואינו מצל מפני החמה, שכבר יש שם צל מחמת האילן [ולכן אף אם יהיה בסכך הכשר שיעור של 'צילתה מרובה מחמתה', פסולה, אם לא שיש שיעור סכך כשר במקום שאינו תחת האילן] (רמב"ן; רא"ש א, יד, בשם הראב"ה והריב"א; רש"י ע"פ קרבן נתנאל). וכן אם יהיה בשיעור צל האילן ארבעה טפחים במקום אחד, הרי הוא פוסל את הסוכה כדין ארבעה טפחים סכך פסול במקום אחד שפוסלים את הסוכה (רמב"ן; ר"ן; מאירי; השלמה בשם הראב"ד).

אָמַר רַב פָּפָּא בְּשֶׁחֲבָטָן – שהשפיל את ענפי האילן ועירב אותם בתוך הסכך הכשר, ולכן מיעוט הסכך הפסול מתבטל ברוב הסכך הכשר, כמו בכל דיני התורה שהמיעוט מתבטל ברוב (רש"י), שמן התורה שייך ביטול אף אם המיעוט יכול להיות ניכר לעצמו (ע"פ שערי ישר ג, כ, בדעת הריטב"א), אמנם אם יש בסכך הכשר צילתו מרובה מחמתו, אינו צריך לערבן כלל (תוס' ד"ה הא; טור או"ח תרכו, בדעת רש"י). ויש שכתב, שדין ביטול מועיל להכשיר רק במקום שהסכך הכשר צילתו מרובה מחמתו, אבל אם אין צילתו מרובה מחמתו, אינו יכול להצטרף עם הסכך הפסול להשלים לשיעור אפילו על ידי עירוב (ריטב"א, לפי מהלך הרמב"ן בביאור הגמ', ראה בביאורנו לעיל בסמוך), שאין ביטול מועיל במקום שיכול לבררּ, והעירוב הוא רק כדי שלא יעמוד הסכך הפסול בפני עצמו, שסכך פסול העומד בפני עצמו פוסל אפילו במיעוט, אבל בתערובת, אין בכח המיעוט הפסול לבטל את חשיבות הרוב הכשר (ר"ן). ויש שפירש 'בשחבטן' – שהפריד את הסכך הפסול מהסכך הכשר וניכר כל אחד לעצמו, ובאופן זה אם הסכך הכשר צילתו מרובה מחמתו, הסוכה כשרה [ובתנאי שאין שיעור ארבעה טפחים סכך פסול במקום אחד], אבל אם הם מעורבים, אף אם יש רוב סכך כשר מכל מקום פסול (רמב"ם סוכה ה, יג, ע"פ ראב"ד ומגיד משנה שם, יב, וראה רמב"ם בפיהמ"ש שביאר באופן אחר, וראה ב"ח או"ח תרכו).

אמנם אם האילן צילתו מרובה מחמתו, שוב לא מועיל ביטול, גם אם הסכך הכשר צילתו מרובה מחמתו והוא הרוב [ראה ביאורנו להלן (י, א ד"ה כגון)], משום שאילן שצילתו מרובה מחמתו הוא דבר חשוב ולא שייך בו ביטול (ראבי"ה ב, תריג), ויש שכתב, שהוא משום שאין הסכך הכשר מועיל בסוכה כלום (ר"ן), שסכך האילן גבוה יותר ונמצא שהמקום כבר מוצל מכח האילן ולא מכח הסכך (קהילות יעקב ח, ב, וראה אגרות משה או"ח א קעח, א).

■ להלכה, סוכה שנמצאת תחת האילן, אם האילן צילתו מרובה מחמתו פסול בכל ענין, ואפילו אם יערבנו בסכך הכשר אינו מועיל להכשירו. אבל אם האילן חמתו מרובה מצילתו, אם הסכך הכשר צילתו מרובה מחמתו כשר אפילו אם לא יערב, אבל אם הסכך הכשר אין צילתו מרובה מחמתו, צריך לערב בו את הסכך הפסול [כדעת התוס']. ויש אומרים שאפילו אם הסכך הכשר צילתו מרובה מחמתו צריך לערב את הסכך הפסול בתוך הסכך הכשר [כדעת הרמב"ן והראבי"ה] (שו"ע או"ח תרכו, א ומשנ"ב שם, ב), והלכה כדעה השניה, אולם בשעת הדחק כגון שאין לו סוכה אחרת ואינו יכול לתקן את זו, יכול לסמוך על הדעה הראשונה (ביה"ל שם ד"ה וי"א). ובאופן שאין בסכך הכשר שיעור צילתו מרובה מחמתו, נכון להחמיר שלא יועיל להכשיר אפילו אם יערב בו את הסכך הפסול [כדעת הריטב"א] (משנ"ב שם, ז).

מַהוּ דְּתֵימָא הָנֵי מִילֵּי בְּדִיעֲבַד אֲבָל לְכַתְּחִילָּה לֹא, שהיה עולה על דעתנו לומר שכמו שבאיסורים אין מבטלים איסור לכתחילה, כמו כן כאן לא נתיר לכתחילה לבטל את הסכך הפסול בתוך הסכך הכשר, **קָא מַשְׁמַע לָן,** שרק באיסורים אין מבטלים לכתחילה כדי להתיר ליהנות מהם, אבל להכשיר את הדבר לקיום מצוה, אין איסור ביטול לכתחילה, ש'מצוות לאו ליהנות נתנו' (מרומי שדה, וראה מאירי), או משום שלא שייך לדון כאן מצד ביטול איסור, שאין בעשיית סוכה פסולה שום איסור, אלא שיש מצוה לשבת בסוכה, ומי שלא ישב בה כדין לא קיים את המצוה (ט"ז תרכו, ב, וראה שם עוד בשם הלבוש, וראה מג"א שם, ג). ויש שהתיר את הביטול רק קודם כניסת החג, שעדיין אינו אסור לאכול חוץ לסוכה, אבל לאחר שנאסרה האכילה חוץ לסוכה, אין לבטל איסור לכתחילה (ב"ח שם, בשם מדרכי ואגודה). ויש שכתב, שלא התירו לכתחילה אלא לישב בסוכה לאחר שביטל, אבל אין להכשיר את הסוכה לכתחילה על ידי הביטול (מאירי בדעת רש"י). ■ להלכה, מותר לבטל לכתחילה את הסכך הפסול בסכך הכשר, ואפילו בחול המועד [כדעת הט"ז] (משנ"ב תרכו, ה, וראה שעה"צ שם, ו).

וְלֹא בְּסוּכָּה שֶׁתַּחַת הַסּוּכָּה וְלֹא בְּסוּכָּה שֶׁתַּחַת הָאִילָן וְלֹא בְּסוּכָּה שֶׁבְּתוֹךְ הַבַּיִת, שאמרה תורה שתי פעמים 'בסכת' בכתיב חסר, בלא וא"ו, שמשמעותו סוכה בלשון יחיד, ואנו דורשים שבא למעט סוכה אחרת שהיא פסולה, מיעוט אחד בא לפסול סוכה תחת הסוכה, ומהמיעוט השני אנו פוסלים סוכה שתחת האילן וסוכה שתחת הבית, ששניהם פסולים מטעם אחד, שאינו יושב בצל סוכה (פני יהושע). ויש שכתב, שלפסול סוכה שתחת האילן ושבתוך הבית אין צריך דרשה כלל [שפסול מקל וחומר מסוכה שתחת הסוכה, או משום שאינו בכלל סוכה כלל], וממה שאמרה תורה 'בסכת' בכתיב חסר, לשון יחיד, יש לפסול סוכה תחת הסוכה, שמשמע שצריך לשבת בסוכה אחת, ולא בסוכה תחת הסוכה שיושב בשתי סוכות (ערוך לנר, וראה שם מה דורשים מ'בסכת' השני).

■ המשך במילואים עמ' 120